

Posudek bakalářské práce Terezy Stenglové „Má pobyt seniorů v domovech důchodců dopad na jejich dlouhodobé cíle“

Tereza Stenglová si pro svou bakalářskou práci vybrala zajímavé téma, které vychází z její osobní zkušenosti, což je vždy přínosné. Celkově je evidentní, že nad ní autorka strávila hodně času a oceňuji relativně dobrou úroveň psaného projevu. Kladně také hodnotím snahu respektovat etické zásady výzkumné práce. Je zde evidentní potenciál napsat kvalitní práci, bohužel však text trpí řadou formálních i koncepčních problémů, které podstatně snižují jeho úroveň.

Problémem je již poměrně nedbalá finální editace textu. Je v něm totiž poměrně dost překlepů (namátkou: str. 6 – Rabušic, str. 7 – jednince, str. 11 – navrhla Světové zdravotnické organizace, str. 22 – Rgerse, str. 26 – množnosti, str. 16 – Je to např., že potřeba stimulace), často chybí mezery (jako na str. 13 - např.vzory, viz.např.), někdy nejsou citace v kurzívě (str. 14, 17-18) či chybí uvozovky (str. 14). V obsahu jsou také použity různé typy písma na stejné úrovni (1.5.) a autorka zřejmě nepoužila funkce „Vložit obsah“, protože jednotlivé řádky „plavou“.

I po stylistické stránce by bylo co vylepšovat. Stylistická nepozornost například vede k perličkám jako: „Penzista se tak pere s pocitem, že si ho už nikdo nevšimne, nepochválí a nezkritizuje a dodává: „Přijali jsme povrchní představu o tom, že pouze tam, kde existuje zaměstnanecký tedy institucionalizovaný pracovní poměr, přiznáváme práci vysoké společenské uznání. Ztotožnili jsme pojem práce a zaměstnanost...““ Zdá se, že pocit neviditelnosti penzistu motivuje k pronikavé sociální kritice. A ve stejném odstavci: „Mimo jiné i proto Říčan doporučuje začít s přípravami na odchod do důchodu včas – nejlépe před vstupem do důchodu.“ Na jiném místě autorka vysvětluje: „Z výše zmíněných důvodů jsem se ve výzkumu zaměřila pouze na ženy. Samozřejmě si uvědomuji, že tímto rozhodnutím mi z výzkumu ‚vypadávají‘ ti respondenti, kteří nejsou schopni vyprávět (např. jim neslouží paměť), nebo mají problém se slovním vyjadřováním“ (str. 27). Evidentně si neuvědomuje, že tak muže obecně charakterizuje jako neschopné výpovědi.

Autorka mohla být pozornější i při strukturování textu do odstavců. Někdy se zdá, že jí splývají (viz např. již třetí a sedmý odstavec v Úvodu).

Po formální stránce je také nestandardní míchání Úvodu s Teoretickou částí, když autorka diskutuje práce, které se věnují problematice seniorů. Dále, přílohy se obvykle dávají až za seznam literatury.

Obsah některých kapitol se nekryje s jejich názvem. Například podkapitola 3.2. Přístup zaměřený na člověka, žádný takový přístup nepředstavuje. V kapitole III. Směřování a cíle jsem se o směřování prakticky nic nedozvěděl.

Vzhledem ke svému akademickému směřování nemohu nepoznamenat, že autorka nereflektovaně přejímá androcentrickou normu lidství, neboť se konzistentně představuje v maskulinu (dobrovolník,). Stejně představuje v názvu práce a v teoretické části i své respondentky (např. str. 7), ačkoliv vedla rozhovory výlučně se ženami.

Přejdu-li k teoretické části, uvítal bych větší pečlivost při definování klíčových pojmů, neboť některé definice jsou značně problematické. Pokud je například stáří „výsledný stav organismu, který vznikl procesem stárnutí“ (str. 11), pak se jedná o stáří ve smyslu otázky: „Kolik je vám let?“ či „Jak jste starý?“ Nejde tedy o koncept, který by označoval konkrétní období lidského života, např. tzv. třetí věk, ačkoli jej autorka v tomto smyslu zpravidla používá. Za definici také asi nelze považovat tvrzení Haškovcové, že stáří je „nevyhnutelnou perspektivou každého živého tvora“ (str. 11), nemluvě o tom, že stáří se lze vyhnout například sebevraždou.

Některé koncepty sice autorka definuje, ale ne vždy uvádí, odkud tyto definice má. Mám tedy předpokládat, že je například definice stárnutí na str. 7 z její hlavy?

Obecně považuji za problematické nekritické přejímání názorů „autorit“, protože jednou z dovedností, kterou by studující na bakalářské úrovni měl/a podle mne zvládnout, je umět se vůči nim kriticky vymezit. Nemusí přitom nezbytně jít o vysoce teoretické argumenty. Stačilo by mi, kdyby například nepřecházela bez poznámky výrazivo některých citovaných autorů, které se z hlediska dnešních standardů pohybuje na hranici humánního jazyka. Pokud třeba Říčan systematicky hovoří o lidských bytostech vyššího věku jako o gerontech, běhá mi mráz po zádech. Pokud autorka tento jazyk nekriticky přejímá, upozorním. Dalo by se sice namítnout, že jde o ustálený termín v gerontologii, ale právě to by mohlo/mělo být problematizováno. Co vlastně „authority“ dělají, když lidské bytosti takto pojmenovávají a klasifikují, když je takto dehumanizují? Nakolik přispívají ke stigmatizaci stáří? Výmluvně o tom vypovídá například kontrast ve větě: „Důvodem proč jsou dnešní geronti v mnoha věcech pomalejší než dnešní lidé středního věku...“ Diskuse/kritika by byla na místě i proto, že autorka sama v jiných částech práce evidentně preferuje termín senioři/ky.

Když už zmiňuji Říčana, za kritiku by jistě by stála i jeho teze, že tělesné změny, které stárnutí provázejí se „...z estetického hlediska jeví jako negativní“ (str. 9), která stojí na jakýchsi univerzálních, ahistorických estetických normách. Estetika je však sociální záležitost a vždy je v principu možné, že může existovat estetický systém, který bude stárnutí prezentovat jako pozitivní.

Podobně problematický je i jeho (či autorčin?) biologický determinismus: „Starý člověk nemá být sexuálně přitažlivý, není biologicky účelné najít sexuální zalíbení ve starci“ (str. 9). Zde je sexuální přitažlivost spojována s biologickou účelností, sociální konstrukt, sexuální přitažlivost, je vysvětlován biologií.

Konečně bych na rozdíl od autorky s Říčanem tak úplně nesouhlasil, že: „Jak nám ubývá tělesných i duševních sil, musíme slevovat, vyklízet celá rozsáhlá území svého osobního života“ (str. 21). Zřejmě to o určitých územích osobního života seniorů platí, ale mohou být jiná, která naopak zabydlují, a kde neslevují. Vždy se mi vybaví studující třetího věku, kteří/é objevují nové světy a zkouší věci, na které neměli/y nikdy čas.

Nevím, zda jde o přejaté myšlenky či zda autorka sama zformulovala věty: „Senioři si někdy stěžují, že byli podvedeni, že je děti obelhaly a oni se nechtěně dostali do domova důchodců. V takových případech je ale vždy třeba si uvědomit, kdo tyto děti vychoval tak, že jsou schopny takového jednání? Staří lidé často používají peněz jako projevu péče o své mladé. Starý člověk tak získává kus participace na osudu své rodiny, a tak je mladí navštěvují jen v den výplaty důchodů“ (str. 18). Tento argument však shledávám velmi problematickým, protože jednoznačně implikuje vinu na straně seniorů, rodičů. Autorka evidentně nezohledňuje, že socializace a výchova nejsou jen záležitostí rodičů, ale jde o komplexní sociální procesy, nad kterými mají jen omezenou kontrolu. Navíc, potomci nejsou loutky, mají vlastní zodpovědnost, a existují koncepty jako je odpuštění, smíření či pokora.

U obhajoby by autorka také mohla vysvětlit, které city jsou podle ní vyšší (str. 11), neboť se přiznám, že se neorientuji v hierarchii citů.

Pokud jde o charakteristiku kvalitativního výzkumu, autorka bohužel čerpala pouze z jednoho textu, Hendlova, který má značné rezervy. Některá tvrzení ohledně různých tradic výzkumu jsou proto problematická. Mimochodem, objektivita je těžké, ba nemožné, dosáhnout i v kvantitativním výzkumu. U obhajoby by autorka mohla vysvětlit, proč tomu tak je.

Použitou metodu, rozhovory, považuji vzhledem k cílům práce za vhodnou. Nejsem si však jist, že zrovna narativní rozhovory jsou tou nejlepší volbou, a překvapilo mne, že neuvažovala o polostrukturovaných rozhovorech (dle Hendla rozhovory s návodem). Ty bych považoval za vhodnější, neboť by se mohla konkrétně vyptat na cíle respondentek, jejich hierarchii i potenciální změny s příchodem do DD. Měla by tak větší jistotu, že se skutečně dobrala k podstatě věci, což lze v případě prezentovaných narativních rozhovorů těžko ověřit. To, že respondentky nějak strukturovaly své výpovědi, může naznačit, jaká témata pro ně byla v životě důležitá, ale je otázka, nakolik je lze ztotožňovat s jejich hlavními cíli a směřováním?

Zpracování dat také nepovažuji za nejšťastnější. Strukturování rozhovorů „podle výpovědí“ a označování celých odpovědí čísly, na které je později odkazováno v části výsledky, nenabízí dostatečně jemné rozlišení. Délka odpovědí se totiž liší a některé zabírají i několik stran. Dohledávání jednotlivých citací pak neúměrně zatěžuje čtenáře/ku, který si chce ověřit jejich smysl v kontextu. Obvykle se postupuje tak, že se

v jednotlivých rozhovorech očíslování stránek, přičemž se zpravidla používá dvojitě řádkování, a následně se odkazuje na číslo stránky daného rozhovoru.

Nejslabším aspektem práce je analýza rozhovorů, která nevychází ze standardních technik jako je kódování, analýza metafor atd. Není ani jasné na základě jakých kritérií autorka hledala „známky směřování v životě dotazované“? Já v pasážích označených tučnou kurzívou žádný systém nevidím.

Nerozumím také tomu, proč autorka hovoří někde o dlouhodobých cílech respondentek, jinde o jejich životních tématech, když navíc o životních tématech nenajdeme v teoretické části ani zmínku? Jak už jsem naznačil, nemyslím, že lze ztotožňovat cíle a témata.

Celkově se mi také zdá, že u jednotlivých respondentek autorka prezentuje jako životní cíle kvalitativně odlišné věci (péče o druhé, práce na rakouském velvyslanectví, domácí práce, vyhovovat manželovi) a že jde jen po povrchu věci. To je ale asi při intuitivní analýze dat nevyhnutelné. Nemůže pak překvapit, že závěry jsou předvídatelné a svým způsobem triviální. Každopádně však nemyslím, že empirická část splnila cíle, které autorka v Úvodu avizuje.

Vzhledem ke zmíněným skutečnostem a omezením odvedla Tereza Stenglová přinejlepším průměrnou práci. Nicméně, práce splňuje požadavky kladené na bakalářskou práci a navrhuji počet bodů 26.

Ing. Petr Pavlík, Ph.D.
oponent

29.8.2008